

LV

LV

LV

EIROPAS KOMISIJA

Briselē, 2.2.2011
COM(2011) 25 galīgā redakcija

**KOMISIJAS PAZIŅOJUMS EIROPAS PARLAMENTAM, PADOMEI, EIROPAS
EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJAI UN REĢIONU KOMITEJAI
AKTUĀLO JAUTĀJUMU RISINĀŠANA PREČU TIRGU UN IZEJVIELU JOMĀ**

1. IEVADS

Pēdējo gadu laikā preču tirgos ir bijusi vērojama arvien izteiktāka cenu nepastāvība un nepieredzēti lielas svārstības. Visos galvenajos preču tirgos, kas ietver enerģijas, metālu un minerālu, lauksaimniecības un pārtikas tirgus, cenas 2007. gadā strauji palielinājās, augstāko punktu sasniedzot 2008. gadā, no 2008. gada otrās puses tās ievērojami samazinājās, un kopš 2009. gada vasaras atkal ir ar augošu tendenci. Šīs cenu svārstības dažādā mērā atspoguļojās patēriņa cenās, dažos gadījumos izraisot sociālos nemierus un saasinot nabadzības problēmas.

Pašreizējo tendenču pamatā ir virkne izmaiņu pasaules piedāvājuma un pieprasījuma struktūrā, kā arī īstermiņa satricinājumi galvenajos preču un izejvielu tirgos. Laikposmā no 2002. gada līdz 2008. gadam bija vērojams straujš izejvielu pieprasījuma kāpums, ko noteica spēcīgā ekonomikas izaugsme pasaulē, jo īpaši tādās jaunietekmes valstīs kā Ķīna. Šo pieprasījuma pieaugumu vēl pastiprinās straujā industrializācija un urbanizācija tādās valstīs kā Ķīna, Indija un Brazīlija. Ķīna jau tagad ir pasaulē lielākā metālu patērētāja — piemēram, tās vara patēriņš pēdējo 10 gadu laikā ir pieaudzis no 12 % līdz aptuveni 40 % no pasaules kopapjoma¹. Cenu svārstības vēl saasināja dažādas strukturālās problēmas dažādu preču piegādes un izplatīšanas ķēdēs, tostarp transporta infrastruktūras un pakalpojumu pieejamība. Tas viss notiek laikā, kad Eiropas rūpniecības konkurētspējas nodrošināšanai ir nepieciešama efektīva un droša piekļuve izejvielām.

Tirgos turklāt ir vērojama arvien lielāka finanšu ietekme — pēdējos gados ir būtiski palielinājušās finanšu ieguldījumu plūsmas preču atvasināto finanšu instrumentu tirgos. Piemēram, 2003.–2008. gadā ieguldītājinstitūciju ieguldījumi preču tirgos pieauga no 13 miljardiem euro 2003. gadā līdz 170–205 miljardiem euro 2008. gadā. Lai gan finanšu krīze apturēja augošo tendenci, finanšu pozīcijas daudzos tirgos 2010. gadā sasniedza vai pat pārsniedza to 2008. gada maksimālo līmeni, un jo īpaši spēcīgi ir pieauguši indeksi tirgotāju ieguldījumi. Diskusijas par to, kāda salīdzinošā ietekme ir daudzajiem faktoriem, kas ietekmē preču cenas, vēl turpinās, taču ir skaidrs tas, ka saikne starp cenu izmaiņām dažādos preču tirgos kļūst arvien ciešāka un ka ir pastiprinājusies preču tirgu saikne ar finanšu tirgiem².

Šīs attīstības tendences ir likušas arvien uzstājīgāk izskanēt aicinājumiem rast politikas risinājumus, kas mazinātu šo svārstību negatīvo ietekmi uz ražotājiem un patērētājiem, jo īpaši vismazāk aizsargātajiem. Minētās tendences ir piesaistījušas uzmanību visaugstākajā politiskajā līmenī, tostarp pēdējos G-20 samitos.

Aktuālie jautājumi attiecībā uz preču cenām un izejvielām ir cieši savstarpēji saistīti un skar politiku tādās jomās kā finanšu tirgi, attīstība, tirdzniecība, rūpniecība un ārējās attiecības. Tāpēc Komisija ir uzņēmusies vairākas iniciatīvas. Jau 2008. gadā tā vērsa uzmanību uz stratēģisko nozīmi, kāda ir politikas noteikšanai izejvielu jomā, nākot klajā ar izejvielu iniciatīvu³. Tam sekoja dažādi šīs iniciatīvas ietvaros veikti pasākumi, lai nodrošinātu

¹ *World Metals Statistics Bureau – 2009 Yearbook.*

² *CFTC “Staff report on commodity swap dealers and index traders with Commission recommendations”,* Vašingtona, 2008. *American Economic Review*; Komisijas Paziņojums COM(2008)821 “Pārtikas cenas Eiropā” un tam pievienotais dienestu darba dokuments SEC(2008)2971 “*Task force on the role of speculation in agricultural commodities price movements - Is there a speculative bubble in commodity markets?*”.

³ COM(2008)699 “Izejvielu iniciatīva — apmierināt pamatvajadzības izaugsmei un nodarbinātībai Eiropā”.

izejvielu ilgtspējīgu pieejamību ES un ārpus tās, kā arī veicinātu resursu efektīvu izmantošanu un otrreizējo pārstrādi. Komisija ir arī sākusi padziļinātu izpēti par preču tirgiem vispār un konkrētāk — par pārtikas cenām un nodrošinātību ar pārtiku⁴. Reaģējot uz finanšu krīzi, tā ir veikusi virkni pasākumu finanšu tirgu regulējuma, integritātes un pārredzamības uzlabošanai, un pavisam nesen nāca klajā ar priekšlikumu par enerģētikas tirgu regulējumu.

Šajā paziņojumā ir sniegts pārskats par to, kas sasniegts katrā no šīm jomām, un par plānotajiem pasākumiem iesāktā darba turpināšanai. Šis darbs iekļaujas stratēģijā “Eiropa 2020”, kuras mērķis ir nodrošināt gudru, ilgtspējīgu un integrējošu izaugsmi, un ir cieši saistīts ar pamatiniciatīvu “Resursu ziņā efektīva Eiropa”⁵. Tas arī sekmēs darbu G-20, kuras Pitsburgas samītā tika panākta vienošanās “uzlabot finanšu un preču tirgu regulējumu, darbību un pārredzamību, lai novērstu pārmērīgu preču cenu svārstīgumu”⁶. Šī vienošanās vēl stingrāk tika atkārtota G-20 Seulas samītā 2010. gada novembrī, apņemoties risināt jautājumu par svārstīgumu pārtikas tirgos un par fosilā kurināmā cenu pārmērīgo svārstīgumu⁷.

2. ATTĪSTĪBAS TENDENCES PASAULES PREČU TIRGOS

Ekonomikas pamatfaktoriem, tostarp negaidītajām pasaules ekonomisko apstākļu pārmaiņām saistībā ar spēcīgo pieprasījuma pieaugumu jaunajās tirgus ekonomikas valstīs, ir bijusi būtiska loma preču tirgu attīstības tendencēs⁸. Papildu ietekmējošie faktori ir piedāvājuma deficīts un monetārā politika, un pēdējo gadu laikā arī dažādi ārpuskārtas politikas intervences pasākumi. Laikā pirms 2008. gada pārtikas cenu krīzes šīs cenas ietekmēja eksporta ierobežojumi, pasākumi uz robežām un uzglabāšanas politikā notikušās pārmaiņas. Lauksaimnieciski izmantojamās zemes arvien plašākais izmantojums enerģijas ražošanai no atjaunojamiem resursiem pastiprināja saikni starp lauksaimniecības un enerģijas cenu attīstību. Cenu svārstības vēl saasināja dažādas strukturālās problēmas dažādu preču piegādes un izplatīšanas ķēdēs⁹.

Katram preču tirgum ir raksturīga citāda darbība atkarībā no preču veida, tirgotāju vajadzībām un vēsturiskajiem apstākļiem. Preču tirgus organizācijai nav vienota modeļa, un līdz ar to nav vienotības cenu attīstībā. Dažos preču tirgos tirdzniecība ir ļoti standartizēta, savukārt citos tirgos darījumu kārtošana tiek pielāgota konkrēto tirgus dalībnieku vajadzībām. Jau labu laiku pastāv uz precēm balstīti atvasināto finanšu instrumentu tirgi¹⁰, kas palīdz ierobežot gan dažādu preču ražotāju, gan lietotāju riskus. Tāpat kā pašas preces iespējams tirgot dažādos veidos, arī attiecīgos atvasinātos finanšu instrumentus var tirgot vai nu divpusēji (to parasti dēvē par ārpusbiržas tirgu jeb angļiski *OTC*), vai ar biržu starpniecību. Turklāt finanšu iestāžu un atvasināto finanšu instrumentu nozīme dažādos tirgos ievērojami atšķiras. Turpmākajās iedaļās ir skatītas konkrētās attīstības tendences enerģijas un lauksaimniecības preču tirgos un jautājums par preču un saistīto finanšu tirgu arvien lielāko savstarpējo atkarību.

⁴ COM(2009)591 “Labāka pārtikas apgādes ķēdes darbība Eiropā” un COM(2010)127 “ES politikas programma jaunattīstības valstu atbalstīšanai, risinot ar pārtikas nodrošinājumu saistītās problēmas”.

⁵ COM(2010)2020 “Eiropa 2020” un COM(2011)21 “Resursu ziņā efektīva Eiropa — stratēģijas “Eiropa 2020” pamatiniciatīva”.

⁶ Skatīt <http://www.pittsburghsummit.gov/mediacenter/129639.htm>.

⁷ Skatīt http://www.g20.org/Documents2010/11/seoulsummit_declaration.pdf.

⁸ Skatīt, piemēram, *IOSCO Task Force on Commodity Futures* 2010. gada novembra ziņojumu G-20.

⁹ COM(2009)591 “Labāka pārtikas apgādes ķēdes darbība Eiropā”.

¹⁰ Atvasināts finanšu instruments ir finanšu aktīvi — pārsvarā divu vai vairāku pušu līgums —, kuru vērtība ir atvasināta no citu aktīvu, vērtspāpīru vai pat indeksu vērtības.

2.1. Attīstības tendences reālajos tirgos

2.1.1. Enerģija (nafta, elektroenerģija, gāze)

Naftas un naftas produktu tirgi ir integrēti, likvīdi un globāli, un tiek plaši uzskatīts, ka tos ietekmē ekonomikas pamatfaktori, kā arī ģeopolitiskie apsvērumi, Naftas eksportētāju valstu organizācijas (*OPEC*) loma un nemateriālie darījumi. Ir notikusi ievērojama attīstība finanšu un atvasināto ieguldījumu instrumentu un tirdzniecības tehnoloģiju jomā. G-20 Seulas samitā uzsvēra, ka ekonomikas izaugsmei ir svarīgi pienācīgi darbojošies un pārredzami enerģijas tirgi. Šī grupa ir strādājusi pie tādiem jautājumiem kā reālo tirgu pārredzamība, fosilā kurināmā cenu svārstīgums un neefektīvu fosilā kurināmā subsīdiju pakāpeniska izbeigšana.

Gāzes tirgū, kuru arvien vairāk ietekmē pievēršanās nekonvencionālajiem avotiem, tradicionāli ir tikuši izmantoti ilgtermiņa ārpusbiržas līgumi. Aizvien plašāk izmantojot sašķidrināto dabasgāzi (*LNG*), arī gāze arvien vairāk tiek tirgota pasaules līmeņa likvīdā tirgū, kas kļūst standartizēts. No visiem enerģijas tirgiem pasaules līmeņa dimensija vismazāk izteikta ir elektroenerģijas tirgum, jo tās pārvadi lielos attālumos ierobežo fiziski faktori: to nav iespējams uzglabāt un tās pārvadei ir raksturīgi zudumi. Līdz ar to šis tirgus ģeogrāfiski ir mazāks nekā citi enerģijas preču tirgi.

Ņemot vērā iekšējā tirgus pastāvēšanu, ES elektroenerģijas (un gāzes) tirgi kļūst arvien integrētāki. Ir attīstījušās enerģijas biržas un citi organizēti tirgi, kā arī ar brokeriem strādājoši ārpusbiržas tirgi, kurus var izmantot gan fiziskām piegādēm, gan risku ierobežošanai. Tomēr tirgus cenas joprojām ir ļoti jutīgas pret faktisko un paredzamo elektroenerģijas ģenerēšanas jaudu, jo elektroenerģiju nav iespējams uzglabāt rūpnieciskos apmēros.

2.1.2. Lauksaimniecība un nodrošinātība ar pārtiku

Lielākajai daļai lauksaimniecības preču, jo īpaši kultūraugiem, ražošana ir ar izteikti sezonālu raksturu, un šo preču piedāvājums ne vienmēr spēj strauji reaģēt uz cenu vai pieprasījuma izmaiņām. Tas nozīmē, ka lauksaimniecības tirgiem ir raksturīga zināma nepastāvība. Spriedzi lauksaimniecības tirgos var vēl palielināt tādi strukturāli faktori kā iedzīvotāju skaita pieaugums, lauksaimnieciski izmantojamās zemes noslodze un klimata pārmaiņu ietekme. Tomēr pēdējā laikā lauksaimniecības preču cenu svārstīgums ir sasniedzis vēl nepieredzētus apmērus. Tas ir sakāms gan par ES un starptautiskajiem tirgiem, gan par tūlītējo un nākotnes darījumu tirgiem. Līdz ar vairākām secīgām kopējās lauksaimniecības politikas (KLP) reformām Eiropas Savienībā ir samazinājusies subsidēto cenu un saistītu pasākumu nozīme. Tādējādi preču ražotāji un tirgotāji ir kļuvuši atkarīgāki no tirgus cenu attīstības, un tas veicina nākotnes darījumu tirgu izmantošanu risku ierobežošanai, kaut arī ne visās lauksaimniecības nozarēs. Palielinās arī iespēju līgumu un ārpusbiržas atvasināto instrumentu tirdzniecība. Šie faktori zināmā mērā skaidro pieaugušo aktivitāti Eiropas biržās un rada divus jautājumus, proti, attiecībā uz nodrošinātību ar pārtiku un nepieciešamību nodrošināt labāku pārredzamību lauksaimniecības preču atvasināto instrumentu tirgos.

Nodrošinātība ar pārtiku ir noteikta par vienu no noteicošajiem faktoriem nākamajā KLP reformā¹¹. Spēcīga lauksaimniecības nozare ir ārkārtīgi būtiska, lai patiešām konkurētspējīgā pārtikas rūpniecības nozare arī turpmāk būtu svarīga ES ekonomikas un tirdzniecības daļa un dotu ievērojamu ieguldījumu starptautiskajos tirgos. Tāpēc Dohas attīstības sarunu kārtā

¹¹ COM(2010)672 “KLP 2020. gada perspektīvā”.

Eiropas Savienība piekrita būtiskam lauksaimniecības pasākumu kopumam ar nosacījumu, ka tiek panākta vērienīga, līdzsvarota un vispusīga kopējā vienošanās.

Pārtikas cenu pārmērīgs svārstīgums skar gan ražotājus, gan patērētājus, turklāt tas nopietni ietekmē nodrošinātību ar pārtiku tajās jaunattīstības valstīs, kuras importē pārtiku. Piemēram, 2007.–2008. gada rekordaugsto pārtikas cenu ietekmē daudzas nabadzīgās jaunattīstības valstis samazināja pārtikas patēriņu¹². Pārtikas cenu palielināšanās, kas notika 2010. gadā, var izraisīt jaunu uztura nepietiekamības, humānās palīdzības vajadzību, sociālās spriedzes un nemieru vilni pasaules mazāk aizsargāto patērētāju vidū. Augstāks pasaules cenu līmenis varētu stimulēt lauksaimniecisko ražošanu, taču cenu pārneses mehānismi bieži vien ir nepilnīgi. Daudzās jaunattīstības valstīs preču tirgi bieži darbojas atrauti no pasaules tirgiem vai labākajā gadījumā — pasaules cenu signāli līdz iekšējiem tirgiem nonāk ar ievērojamu laika nobīdi, kas nereti rada novēlotu iekšējā piedāvājuma reakciju.

Vairākās Pārtikas un lauksaimniecības organizācijas, ESAO, Komisijas un citu organizāciju analizēs ir pētītas piedāvājuma un pieprasījuma attīstības tendences, kuras vēl saasināja īstermiņa ekonomikas un politiskie faktori (tostarp eksporta ierobežojumi) un kuras daļēji izskaidro cenu ārkārtīgā svārstīguma parādību, īpaši pievēršoties specifiskiem finanšu tirgu faktoriem, kas varētu būt pastiprinājuši cenu izmaiņas. Lai gan saglabājas zināmas neskaidrības, dažādu organizāciju sagatavotās lauksaimniecības preču tirgu perspektīvas, ieskaitot Komisijas jaunākās vidēja termiņa prognozes, ļauj izdarīt šādus trīs secinājumus:

- paredzams, ka lauksaimniecības preču cenas saglabāsies augstākā līmenī nekā to vēsturiskais vidējais līmenis, tādējādi — vismaz tuvākajā nākotnē — apvēršot ilgstoši novēroto samazināšanās tendenci;
- arī attiecībā uz cenu svārstīgumu paredzams, ka tas būs ievērojams, kaut arī vēl joprojām ir neskaidrības par tā iemesliem un ilgumu;
- domājams, ka arī lauksaimniecībā izmantoto resursu cenu līmenis būs augstāks par vēsturisko līmeni.

Minētie faktori, kopumā ņemot, nozīmē, ka augstākas lauksaimniecības preču cenas ne obligāti nozīmēs lielākus ienākumus lauksaimniekiem, īpaši, ja izmaksu pieauguma ietekmē samazināsies viņu peļņas norma. Turklāt ir skaidri redzams, kādas problēmas šo cenu ietekme uz pārtikas preču cenu pieaugumu varētu radīt pārtikas neto importētājvalstīm un vispārīgi — vismazāk aizsargātajiem patērētājiem. Kaut arī zināma nepastāvība ir viena no lauksaimniecības tirgu raksturīgajām iezīmēm, pārmērīgs svārstīgums nedod labumu ne ražotājiem, ne patērētājiem.

2.1.3. Izejvielas

Izejvielas ietver metālu minerālus, rūpnieciskos minerālus, būvniecības materiālus, koksnī, dabisko kaučuku. Pretēji elektroenerģijai izejvielu tirdzniecība notiek pasaules līmenī. Saistībā ar cenām un tirgiem izejvielas galvenokārt iedala tajās, ko tirgo biržās, un tajās, ko biržās netirgo. Piemēram, tādus pamatmetālus kā alumīniju, varu, svinu, niķeli, alvu un cinku tirgo biržās, no kurām pasaules mērogā galvenā ir Londonas Metālu birža (*LME*). Savukārt daudzas citas ES ļoti svarīgas izejvielas, piemēram, kobaltu, galliju, indiju un retzemju

¹² *FAO, WFP, The State of Food Insecurity in the World, 2010. gada oktobris.*

elementus, *LME* netirgo. Šo izejvielu tirgus ir mazāk pārredzams, un tirdzniecības apjomi salīdzinājumā ar citām izejvielām ir ļoti mazi.

Pasaules metālu un minerālu tirgi parasti attīstās cikliski, pamatojoties uz piedāvājumu un pieprasījumu. Tomēr 2002.–2008. gadā bija vērojams spēcīgs izejvielu pieprasījuma kāpums, ko noteica spēcīgā ekonomikas izaugsme pasaulē, jo īpaši jaunietekmes valstīs. Tas atspoguļojās nepieredzēti augstā cenu līmenī. Jaunākās tendences liecina, ka izejvielu pieprasījumu nākotnē atkal noteiks jaunietekmes valstu turpmākā attīstība un svarīgāko pamattehnoloģiju straujā izplatīšanās.

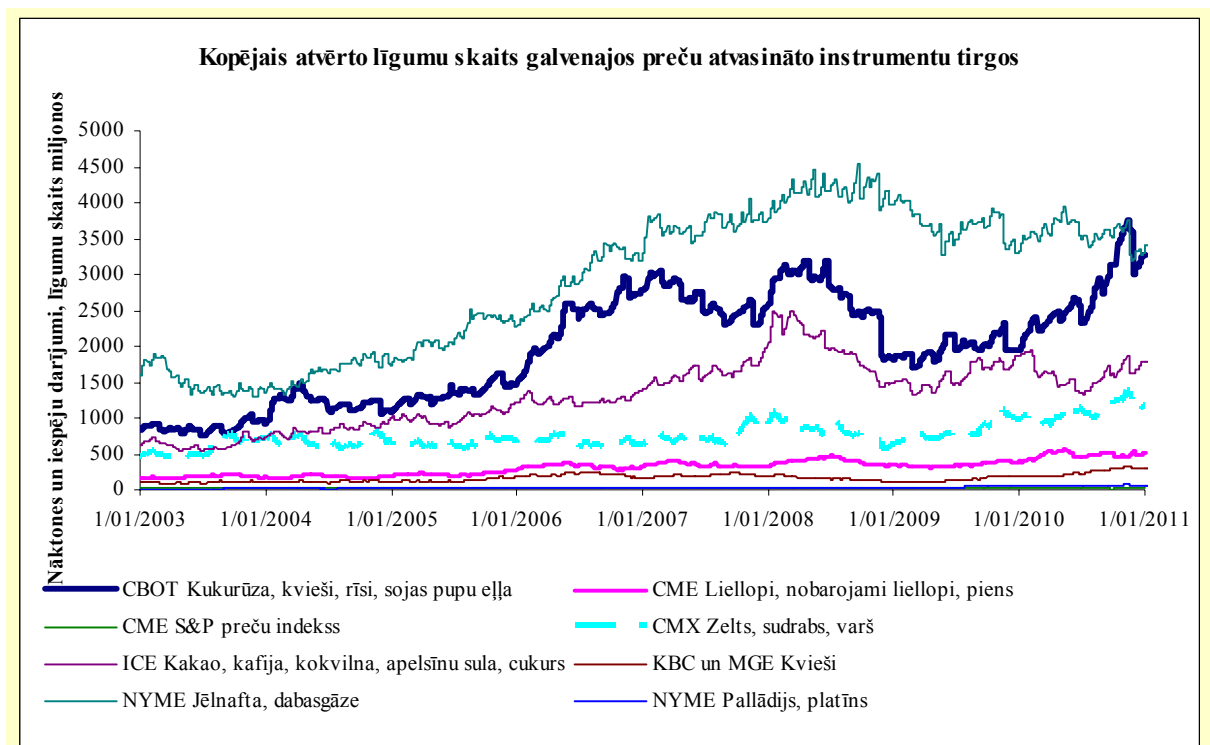
Arvien lielākas bažas šajos tirgos rada dažu valstu noteiktie pasākumi, kas paredz nodrošināt privilēģētu piekļuvi izejvielām attiecīgās valsts rūpniecības uzņēmumiem, tostarp nosakot eksporta ierobežojumus. Šie pasākumi kropļo pasaules tirgus un rada neskaidrību par preču plūsmu regularitāti. Tie var ietekmēt gan attīstītās, gan jaunattīstības valstis, jo praktiski neviena tautsaimniecība izejvielu ziņā nav pilnīgi pašpietiekama. Īpaši vismazāk attīstītās valstis var būt ļoti atkarīgas no preču importa, un līdz ar to tās var negatīvi ietekmēt daudzpusēju noteikumu neesība vai nepietiekamība tādās jomās kā izvedmuitas nodokļi. Turklāt uzņēmumi dažādi reaģē uz cenu svārstībām, piemēram, veidojot uzkrājumus, slēdzot ilgtermiņa līgumus vai ierobežojot cenu riskus ar nākotnes darījumu līgumiem. Daži no šiem reaģēšanas veidiem var vēl vairāk saasināt piedāvājuma nepietiekamību.

2.2. Preču un saistīto finanšu tirgu arvien lielāka savstarpējā atkarība

Preču atvasinātie finanšu instrumenti dod iespēju ražotājiem un patērētājiem ierobežot riskus, kas saistīti ar reālās ražošanas un cenu nenoteiktību. Arvien biežāk tie tiek uzskatīti par tīriem finanšu ieguldījumiem. Ņemot vērā šo kontekstu, preču atvasināto instrumentu tirgos pēdējos gados bijis vērojams būtisks finanšu ieguldījumu plūsmu pieaugums (skatīt 1. grafiku).

Tādējādi preču un finanšu tirgu savstarpēja saikne ir arvien ciešāka, un tiem kopīgs ir aizvien lielāks skaits dalībnieku, kas cenšas piemēklēt riska pārvaldības instrumentus un meklē ieguldījumu iespējas. Pienācīgi darbojošies atvasināto instrumentu tirgi stiprina tūlītējo darījumu tirgus likviditāti, efektivitāti un pieejamību, un otrādi. Gan tūlītējo darījumu, gan atvasināto instrumentu tirgu cenu pārredzamās un pienācīgas veidošanās kontekstā ir vajadzīga piemērota un ticama informācija par tādiem tirgus pamatrādītājiem kā ražošanas un patēriņa apjomi, tīklu un cauruļvadu jauda u.tml., kā arī par attiecīgās preces tirdzniecības apjomu. Atvasināto instrumentu tirgus izmanto ne tikai komercuzņēmumi, kas vēlas pārvaldīt risku, bet arī finanšu iestādes, īstenojot savu riska sadales stratēģiju. Preču nākotnes darījumu (t.i., organizētās tirdzniecības vietās tirgotu atvasināto instrumentu) cenas bieži vien tiek izmantotas kā atskaites vērtības, kas ietekmē, piemēram, enerģijas un pārtikas mazumtirdzniecības cenas, kas jāmaksā ES patērētājiem.

1. grafiks. Darījumi preču atvasināto instrumentu tirgos (atvērto nākotnes un iespēju darījumu līgumu kopskaits)

Avots: U.S. Commodity Futures Trading Commission (ar Reuters Ecwin).

Atvasināto instrumentu līgumu daba nosaka, ka to vērtība ir atkarīga no vērtības tirgū, kas ir šo instrumentu pamatā. Šī saikne jo īpaši izteikta ir tad, ja attiecīgais tirgus ir reāls tirgus. Līdz ar to preču atvasināto instrumentu un attiecīgo preču cenas ir savstarpēji saistītas. Tādējādi attiecīgi preču atvasināto instrumentu tirgus un preču tirgus nedrīkst skatīt izolēti.

Tomēr nav vienkārši noteikt, vai finanšu tirgi ietekmē reālos tirgus vai otrādi. Korelācijas konstatēšanu vēl vairāk sarežģī tas, ka ne visiem reālajiem tirgiem ir vienādas iezīmes. Ietekmējošie faktori ir dažādi, un dažkārt tie ir raksturīgi tikai konkrētam tirgum, līdz ar to dažādās nozarēs tirgus dinamika izpaužas atšķirīgi. Pašreizējā posmā precīzi izvērtēt to, kāda un cik būtiska ir saikne starp cenu veidošanās procesu preču tirgos un atvasināto instrumentu tirgu arvien pieaugošo nozīmi, ir vēl jo grūtāk tādēļ, ka šajos tirgos trūkst pārredzamības.

Kaut arī ir skaidrs, ka atvasināto instrumentu tirgu pozīcijas spēcīgi korelē ar tūlītējo darījumu cenām, ir sarežģīti pilnībā novērtēt savstarpējo mijiedarbību un atvasināto instrumentu tirgos notiekošā ietekmi uz svārstīgumu attiecīgajos reālajos tirgos. Korelāciju konstatēšanu vēl vairāk sarežģī tas, ka ne visiem reālajiem tirgiem ir vienādas iezīmes un dažādās nozarēs tirgus dinamika izpaužas atšķirīgi. Tāpēc ir jāturpina darbs pie tā, lai labāk izprastu šīs attīstības tendences¹³.

Tomēr jau tagad ir skaidrs, ka gan reālajos tirgos, gan atvasināto instrumentu tirgos ir jāpalielina pārredzamība un jāstiprina ziņošanas pienākumi. Lielāka pārredzamība un informācijas viegla pieejamība reālajos tirgos dos ieguldītājiem iespēju pieņemt apzinātus lēmumus, veicinās pienācīgu cenu veidošanās procesu un sekmēs tirgus ļaunprātīgas izmantošanas gadījumu atklāšanu un novēršanu. Tomēr pēdējā laikā vērojams cenu

¹³ Daļēji tas jau notiek (skatīt 3.2. iedaļu), strādājot ciešā sadarbībā ar starptautiskajiem partneriem, jo īpaši ASV, ar mērķi nodrošināt regulējuma konsekvenču.

svārstīgums ir parādījis arī to, ka reālo tirgu dalībniekiem ir jāsiglabā iespējas ierobežot ar cenām saistītos riskus, taču līdztekus ir jānodrošina cieša un efektīva tirgus attīstības tendencu uzraudzība. Tas ir jo īpaši svarīgi tām jaunattīstības valstīm, kuras importē pārtiku. Šajā kontekstā varētu tikt apsvērti arī citi mērķtiecīgi regulatīvie pasākumi, piemēram, vajadzības gadījumā ieviešot pozīciju robežas.

3. ES POLITIKAS RISINĀJUMI, REAĢĒJOT UZ PREČU TIRGU ATTĪSTĪBAS TENDENCĒM

ES līmenī ir ierosināta iniciatīva pastiprināt enerģijas tirgos notiekošo darījumu uzraudzību, integritāti un pārredzamību¹⁴. Ir pieņemtas arī vairākas iniciatīvas ar mērķi uzlabot pārtikas apgādes ķēdes darbību un lauksaimniecības preču tirgu pārredzamību. Finanšu tirgu regulējuma pašreizējo reformu ietvaros Komisija ir arī noteikusi pasākumus, lai palielinātu preču atvasināto instrumentu tirgu integritāti un pārredzamību.

3.1. Reālie tirgi

3.1.1. Enerģija (nafta, elektroenerģija, gāze)

Ar priekšlikumu, kas paredz noteikt skaidru tirgus ļaunprātīgas izmantošanas aizliegumu attiecībā uz elektroenerģijas un gāzes vairumtirdzniecības tirgiem, papildinot to ar ES līmeņa tirgus uzraudzības sistēmu un jaunām energoregulatoru pilnvarām, Komisija ir parādījusi savu gatavību rīkoties, lai nodrošinātu enerģijas tirgu pienācīgu darbību¹⁵. Šī pieeja dos iespēju Eiropas uzņēmumiem un iedzīvotājiem gūt labumu no iekšējā tirgus, un ir labs piemērs tam, kā risināt problēmas, ko rada preču un saistīto finanšu tirgu arvien lielāka savstarpējā atkarība. Ierosinātā regula par enerģijas tirgus integritāti un pārredzamību¹⁶ nodrošinās Eiropas un valstu iestādēm instrumentus tirgus ļaunprātīgas izmantošanas gadījumu atklāšanai elektroenerģijas un gāzes vairumtirdzniecības tirgos:

- Eiropas Energoregulatoru sadarbības aģentūra (*ACER*) atbildēs par uzraudzību nolūkā atklāt iespējamus ļaunprātīgas izmantošanas gadījumus;
- tirgotājiem būs aizliegts izmantot iekšējo informāciju, lai gūtu labumu no viņu kārtotajiem darījumiem vai lai manipulētu tirgu, mākslīgi izraisot cenu līmeni, kas ir augstāks par to, kāds būtu pamatots, ņemot vērā enerģijas pieejamību, ražošanas izmaksas vai glabāšanas vai pārvades jaudu;
- tiks stiprināta reālo (*ACER*) un finanšu (*ESMA*) tirgu regulatoru sadarbība.

Komisija ir apņēmības pilna nodrošināt, ka pārredzamības prasības attiecībā uz gāzes un elektroenerģijas tirgu pamatdatiem ir efektīvas un atbilst tirgus vajadzībām.

¹⁴ Saskaņā ar ES emisiju kvotu tirdzniecības sistēmu izveidotais kvotu tirgus šajā paziņojumā nav aplūkots, jo emisiju kvotas vispārīgā izpratnē nav uzskatāmas par precēm. Attiecībā uz šo jautājumu Komisija ir publicējusi paziņojumu COM(2010)796 "Virzībā uz plašāku tirgus uzraudzības regulējumu ES emisiju tirdzniecības sistēmā".

¹⁵ Šajā iedaļā nav skatīti citi ar enerģiju saistīti jautājumi, piemēram, drošums un drošība vai ES enerģētikas ārpolitikas vispārējā konsekvence un efektivitāte. Tie ir ietverti paziņojumā COM(2010)639 "Enerģētika 2020. Konkurētspējīgas, ilgtspējīgas un drošas enerģētikas stratēģija".

¹⁶ Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par enerģijas tirgus integritāti un pārredzamību, COM(2010)726, 2010. gada decembris.

3.1.2. Lauksaimniecība un nodrošinātība ar pārtiku

Tā kā cenu svārstīgumam ir daudz iemeslu, apzinātajām problēmām nav iespējams viens, vienkāršs risinājums. Turklāt politikas risinājumu iespējamās ietekmes novērtējumu vēl papildus aprūstina lauksaimnieciskās ražošanas specifika (saikne ar pārtikas nodrošinātības un vides aspektiem, kā arī lauksaimnieciskās ražošanas atkarība no dzīves ciklu garuma, laikapstākļiem, gadalaikiem, sanitārajiem apstākļiem un kaitēkļiem).

Tomēr ir viena būtiska joma, pie kuras jāstrādā, proti, attiecībā uz tirgus informācijas uzlabošanu. Lauksaimniecības nozarē ir pieejams ļoti daudz informācijas par lauksaimniecisko ražošanu, patēriņu un krājumiem. Šo informāciju nodrošina publiskas struktūras (PB, FAO/ESAO, USDA, ES, ABARE) vai preču nozares struktūras (jo īpaši Starptautiskā Labības padome). Tas ir krasā pretstatā informācijai par tādām precēm kā metāli, minerāli un enerģija, attiecībā uz kuriem informācija ir uzņēmumu īpašumā un pieejama pa nozarēm. Neraugoties uz to, būtu iespējams uzlabot informācijas kvalitāti un savlaicīgumu attiecībā uz valstu un reģionālajiem pārtikas krājumiem un pārtikas ražošanas un patēriņa prognozēm. G-20 ir aicinājusi "Pasaules Banku kopā ar citām attiecīgajām starptautiskajām aģentūrām izstrādāt pasākumus ar mērķi uzlabot informāciju par valstu un reģionālajiem pārtikas krājumiem un pārtikas ražošanas prognozēm", un Komisija pilnībā atbalstīs šo darbu.

Ņemot vērā to, ka kopējā lauksaimniecības politika ir arvien vairāk vērsta uz tirgu, informācija par preču tirgu attīstības tendencēm un šo tendenču pārredzamība ir būtiski elementi darbā pie lauksaimniecības un pārtikas ķēdes pienācīgas darbības nodrošināšanas:

- dalībvalstis regulāri iesniedz Komisijai plašu datu klāstu, ko publicē internetā¹⁷ un apspriež ar ieinteresēto personu padomdevējām komitejām;
- lai uzlabotu cenu pārredzamību, Komisijas Statistikas birojs ir izveidojis pārtikas cenu uzraudzības instrumentu¹⁸, un pašlaik notiek diskusijas par šā instrumenta uzlabošanas iespējām;
- Komisijas dienesti regulāri sagatavo un publicē vidēja termiņa prognozes par galvenajiem lauksaimniecības preču tirgiem¹⁹.

Komisija ir izveidojusi Augsta līmeņa forumu pārtikas apgādes ķēdes darbības uzlabošanai²⁰. Kaut arī šis forums nenodarbojas tieši ar cenu svārstīguma jautājumu, tas pievēršas cenu izmaiņu pārnesei visā apgādes ķēdē, vērtējot uzņēmumu savstarpējās attiecības, pārtikas nozares konkurētspēju, lauksaimniecības un pārtikas nozares loģistiku un pārtikas cenu uzraudzības instrumentu.

Pārtikas cenu lēcieni izgaismoja faktu, ka pēdējās desmitgadēs ieguldījumi lauksaimniecībā daudzās jaunattīstības valstīs ir bijuši nepietiekami²¹. ES attīstības politikā ir atzīts, ka šī

¹⁷ Skatīt, piemēram, http://ec.europa.eu/agriculture/markets/prices/monthly_en.pdf.

¹⁸ Skatīt

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/hicp/methodology/prices_data_for_market_monitoring.

¹⁹ http://ec.europa.eu/agriculture/publi/caprep/prospects2010/index_en.htm

²⁰ Skatīt http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/food/competitiveness/forum_food/index_en.htm.

²¹ Maputo 2003. gadā noteikto mērķi lauksaimniecībai novirzīt 10 % no publiskajiem ieguldījumiem ir izpildījušas mazāk nekā 10 Āfrikas valstis.

tendence ir jāmaina. Kā norādīts zaļajā grāmatā par ES attīstības politiku²², šī politika var dot būtisku ieguldījumu cenu svārstīguma ietekmes mazināšanā uz vismazāk aizsargātajiem patērētājiem. Komisija jau ir pieņēmusi politikas programmu par pārtikas nodrošinājumu²³, norādot, ka ES un tās dalībvalstīm ir jāveicina pārtikas tirgus labāka darbība pasaules, reģionālā un valstu līmenī, tostarp uzlabojot tirgu pārredzamību. Tas nozīmē, ka jaunattīstības valstīm jāpalīdz stiprināt lauksaimnieku organizācijas, uzlabot cenu pārredzamību, ilgtspējīgā veidā palielināt lauksaimniecības ražīgumu un izstrādāt un piemērot tiesisko regulējumu. Lauksaimnieciskās ražošanas attīstīšana palielinās elastību un spēju pielāgoties satricinājumiem pārtikas nozarē.

Visbeidzot, tā kā atsevišķu valdību vienpusēja rīcība arī ir faktors, kas var ietekmēt reālos tirgus un izraisīt cenu svārstīgumu, šajā jomā ir jāuzlabo pārvaldība un starptautiskais dialogs.

3.2. Finanšu tirgu regulējums

Ir plašs atbalsts uzskatam, ka ir vēlams palielināt preču atvasināto instrumentu tirgu integritāti un pārredzamību. Saskaņā ar G-20 principiem un secinājumiem Komisija ir nākusi klajā ar vairākām attiecīgām iniciatīvām:

- tā ir pieņēmusi regulas priekšlikumu par ārpusbiržas atvasināto instrumentu tirdzniecību²⁴ ar mērķi samazināt sistēmiskos riskus un regulatoriem uzlabot pārredzamību attiecībā uz visiem atvasinātajiem instrumentiem, ieskaitot uz precēm balstītos instrumentus;
- tirgu ļaunprātīgas izmantošanas direktīvas²⁵ pārskatīšanā 2011. gada pavasarī mērķis būs precizēt, kādi darījumi preču tirgos uzskatāmi par tirgus ļaunprātīgu izmantošanu, un nodrošināt, ka ES līmeņa noteikumos ir pienācīgi ietvertas visas tirdzniecības vietas un darījumi, kuros var notikt šāda ļaunprātīga izmantošana;
- standartizēto privāto ieguldījumu produktu²⁶ pārskatīšanā tiks novērtēts, vai ir nepieciešami stingrāki noteikumi un kvalitatīvāka informācija, kad privātajiem ieguldītājiem tiek piedāvāti strukturēti ieguldījumu produkti, kas balstās uz precēm;
- direktīva par alternatīvu ieguldījumu fondu pārvaldniekiem²⁷ palielinās šo fondu pārredzamību no ieguldītāju un valstu uzraudzības iestāžu viedokļa un dos labāku ieskatu par šo fondu ietekmi uz preču atvasināto instrumentu tirgiem;
- finanšu instrumentu tirgu direktīvas²⁸ pārskatīšanā 2011. gada pavasarī mērķis būs turpināt uzlabot preču atvasināto instrumentu darījumu un cenu pārredzamību, paredzot nosacījumus, kādos gadījumos minētos instrumentus drīkst tirgot vienīgi organizētās tirdzniecības vietās. Tiks arī novērtēts, vai ir vajadzīga sistemātiskāka un sīkāka informācija par preču atvasināto instrumentu tirgus dalībnieku dažādajiem komercdarbības

²² COM(2010)629 “ES attīstības politika iekļaujošas izaugsmes un ilgtspējīgas attīstības atbalstam. ES attīstības politikas ietekmes palielināšana”.

²³ COM(2010)127 “ES politikas programma jaunattīstības valstu atbalstīšanai, risinot ar pārtikas nodrošinājumu saistītās problēmas”.

²⁴ COM(2010)484, 15.9.2010.

²⁵ Direktīva 2003/6/EK (OV L 96, 12.4.2003.).

²⁶ Sabiedriskā apspriešana par šiem ieguldījumu produktiem tika sākta 2010. gada 26. novembrī: http://ec.europa.eu/internal_market/finservices-retail/investment_products_en.htm#consultation.

²⁷ COM(2009)207, 30.4.2009.

²⁸ Direktīva 2004/39/EK (OV L 145, 30.4.2004.).

veidiem un vai regulatoriem būtu vispusīgāk jāuzrauga preču atvasināto instrumentu pozīcijas, tostarp izvērtējot nepieciešamību vajadzības gadījumā noteikt pozīciju robežas;

- visbeidzot, Eiropas Vērtspapīru un tirgu iestādes (EVTI) izveide nodrošinās šiem tirgiem piemērojamo tehnisko noteikumu konsekvenci un stiprinās sadarbību ar attiecīgo reālo tirgu regulatoriem²⁹.

3.3. Preču reālo un finanšu tirgu mijiedarbība

Iepriekš aprakstītie pasākumi palīdzēs nodrošināt, ka arvien pieaugošās ieguldījumu plūsmas ir pārredzamākas, tiek labāk uzskaitītas un mazāk kropļo preču tirgu darbību. Tomēr Komisija atzīst, ka ir nepieciešams labāk izprast preču reālo un finanšu tirgu mijiedarbību. Šajā kontekstā Komisija:

- veiks sīkāku analīzi par preču reālo un finanšu tirgu attīstības tendencēm, lai labāk izprastu to mijiedarbību, un atbalstīs līdzīga veida pasākumus pasaules līmenī (G-20, IOSCO, IEA, FAO, UNCTAD, ESAO, SVF u.c.);
- veicinās pārredzamības un informācijas pieejamības uzlabošanu reālajos preču tirgos, tostarp ar attiecīgo regulatoru un iestāžu starpniecību, lai nodrošinātu šo tirgu pienācīgu darbību.

4. EIROPAS IZEJVIELU INICIATĪVA

Papildus attīstības tendencēm, kas saistītas ar cenu svārstīgumu un preču reālo un finanšu tirgu mijiedarbību, joprojām ļoti būtisks ir jautājums par izejvielu fizisko apgādi. Komisija 2008. gadā nāca klajā ar “Izejvielu iniciatīvu”³⁰, kurā ir izklāstīta integrēta stratēģija, kā risināt problēmjautājumus saistībā ar piekļuvi izejvielām, kas nav enerģijas vai lauksaimniecības izejvielas.

Izejvielu iniciatīva balstās uz trim pīlāriem: nodrošināt vienlīdzīgus noteikumus piekļuvē resursiem trešās valstīs, veicināt izejvielu ilgtspējīgu ieguvu Eiropā un palielināt resursu izmantošanas efektivitāti un veicināt otrreizējo pārstrādi. Viens no stratēģijas elementiem ir nepieciešamība pēc “diplomātijas izejvielu jomā”, kas integrēta vispārīgajā politikā attiecībā uz trešām valstīm, ieskaitot cilvēktiesību aizstāvību, labu pārvaldību, konfliktu risināšanu, ieroču neizplatīšanu un reģionālo stabilitāti. Šajā iedaļā ir aplūkoti līdz šim gūtie rezultāti saistībā ar kritiski svarīgo izejvielu noteikšanu un tirdzniecības, attīstības, izpētes un resursu efektīvas izmantošanas un otrreizējās pārstrādes jomām. Turpmāk darāmais skatīts 5. iedaļā.

²⁹ Eiropas Parlamenta un Padomes 2010. gada 24. novembra Regula (ES) Nr. 1095/2010, ar ko izveido Eiropas Uzraudzības iestādi (Eiropas Vērtspapīru un tirgu iestādi), groza Lēmumu Nr. 716/2009/EK un atceļ Komisijas Lēmumu 2009/77/EK (OV L 331, 15.12.2010., 84. lpp.).

³⁰ COM(2008)699, paziņojums “Izejvielu iniciatīva — apmierināt pamatvajadzības izaugsmei un nodarbinātībai Eiropā”.

4.1. Kritiski svarīgo izejvielu noteikšana

Komisija kopā ar dalībvalstīm un ieinteresētajām personām ir noteikusi 14 izejvielas, kas ir kritiski svarīgas ES līmenī (skatīt pielikumu), un ir izstrādājusi pārredzamu, novatorisku un pragmatisku metodisko pieeju, lai noteiktu, kas uzskatāms par “kritiski svarīgu”³¹.

Kritiski svarīgas izejvielas ir tās, kurām turpmākajos 10 gados ir īpaši liels piedāvājuma deficīta risks un kurām ir īpaši svarīga nozīme vērtību radīšanas ķēdē. Piedāvājuma risks izriet no ražošanas koncentrēšanās nedaudzās valstīs un no dažu piegādātāju politiski ekonomiskās stabilitātes trūkuma. Šo risku daudzos gadījumos saasina zems aizstājamības un otrreizējās pārstrādes līmenis. Piedāvājuma stabilitāte bieži ir svarīga no klimata politikas mērķu un tehnoloģisko jauninājumu viedokļa. Piemēram, retzemju elementi ir nepieciešami, lai ražotu augstas efektivitātes pastāvīgos magnētus, ko izmanto vēja turbīnās un elektrotransportlīdzekļos, automobiļu katalītiskos neitralizatorus, iespiedshēmu plates, optisko šķiedru un augstas temperatūras supravadītājus. ES ir pilnībā atkarīga no importa, un Ķīnas ražošanas apjoms 2009. gadā bija 97 % no pasaules kopapjoma. Vienlaikus attiecībā uz retzemju elementiem pašlaik nav komerciāli dzīvotspējīgu otrreizējās pārstrādes vai aizstāšanas iespēju.

Darbs pie kritiski svarīgo izejvielu noteikšanas arī atklāja, ka vajadzīgi labāki dati un zināšanas un ka izejvielu saraksts ir regulāri jāatjaunina, lai atspoguļotu tirgus attīstības tendences, tehnoloģiju attīstību (piemēram, saistībā ar litiju, hafniju un niķeli) un jaunus datus par konkrētu materiālu ietekmi uz vidi. Turklāt tika secināts, ka politikas pasākumu darbības jomai nevajadzētu aprobežoties tikai ar kritiski svarīgajām izejvielām.

4.2. ES izejvielu tirdzniecības stratēģijas īstenošana

Kopš 2008. gada tirdzniecības politikas ietvaros ir gūti vairāki panākumi. Ir noteikta ES izejvielu tirdzniecības stratēģija, un ir publicēts pirmais gada ziņojums³². Trijās galvenajās jomās līdz šim sasniegti šādi rezultāti:

- visās attiecīgajās divpusējās un daudzpusējās sarunās (piemēram, brīvās tirdzniecības nolīgumā ar Koreju un noteikumos par dažādu izejvielu, tostarp koksnes, izvedumitas nodokļiem saistībā ar Krievijas iestāšanos PTO) ES ir ierosinājusi tirdzniecības procedūras attiecībā uz eksporta ierobežojumiem (ieskaitot aizliegumus, kvotas, nodokļus un neautomātiskas eksporta licences);
- izpildes jomā Komisija turpināja vērsties pret šķēršļiem galvenokārt ar dialoga palīdzību, bet, ja tas nedeļa rezultātus, izrādīja gatavību izmantot citus instrumentus, tostarp PTO strīdu izšķiršanas procedūru;
- attiecībā uz darbības plašumu jāatzīmē, ka Komisija ir pievērsusies izejvielu jautājumam dažādos divpusējos dialogos un ESAO ietvaros. Pēc tam, kad tā piedalījās 2009. gada beigās notikušā darbsemināra organizēšanā par šo tēmu, šis jautājums tika iekļauts ESAO darba programmā 2011.–2012. gadam.

³¹ *Critical raw materials for the EU. Report of the RMSG Ad-hoc working group on defining critical raw materials*, 2010. gada jūnijs.

³² Tirdzniecības ĢD, *Raw materials policy, 2009 annual report* (<http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/trade-topics/raw-materials/>).

4.3. Attīstības instrumenti

Vairāki pasākumi ir sākti 10. EAF, galvenokārt labas pārvaldības pieejas (“stiprināt valstis”) ietvaros. Projektu finansējums nodrošināts arī no ES un Āfrikas infrastruktūras fonda, kalnrūpniecības projektiem ar EIB aizdevumiem un ģeoloģiskajiem apsekojumiem Septītās pētniecības un izstrādes pamatprogrammas ietvaros. Komisija turklāt atbalsta ieguldījumiem labvēlīgas vides veidošanā, izmantojot tādas iniciatīvas kā Ieguves rūpniecības pārredzamības iniciatīva, saskaņā ar kuru tiek sniegta konkrētām valstīm pielāgota tehniskā palīdzība ieņēmumu pārredzamības palielināšanai, kā arī strādājot pie labas pārvaldības veicināšanas nodokļu jomā³³.

4.4. Jaunas iespējas pētniecības, jauninājumu un kvalifikācijas jomā

Izmantojot Septīto pētniecības un izstrādes pamatprogrammu, ES ir veikusi pasākumus, lai uzlabotu zināšanu bāzi par daudzu svarīgu izejvielu pašlaik vai nākotnē izmantojamām iegulām un lai stimulētu ieguves nozari piedāvāt ražotājiem jaunus produktus. Īstenojot 2009. gadā sāktu projektu *ProMine*, kura budžets ir 17 miljoni euro, tiks izstrādāta pirmā uz satelītu materiāliem balstīta minerālu resursu Eiropas līmeņa datubāze un 4D modelēšanas datorsistēma, kas palīdzēs novērtēt Eiropas minerālu resursu vērtību. Izmantojot *ERA-NET* programmu, sniegts finansējums projektiem par progresīvām racionālas kalnrūpniecības tehnoloģijām, tādu kritiski svarīgu izejvielu kā retzemju elementi un platīna grupas metāli aizstāšanu un dalībvalstu izejvielu rūpnieciskās apstrādes darbību koordināciju. Atbalsts ir sniegts arī bioloģiskas pārstrādes koncepcijas izstrādei, kas sekmēs jaunu augstas pievienotās vērtības produktu radīšanu. Tāpat izpētes darba veicināšanā attiecībā uz izejvielām liela nozīme ir Eiropas Tehnoloģiju platformai ilgtermiņiem minerālu resursiem un Meža un saistīto nozaru tehnoloģiju platformai.

Finansējumu pētniecībai, inovācijai un uzņēmējdarbības atbalsta pasākumiem izejvielu izpētes un ieguves jomā piešķir arī no Eiropas Reģionālās attīstības fonda, savukārt *Erasmus Mundus* Minerālu un vides programma (2009.–2013. gads) atbalsta kompetences iegūšanu izejvielu jomā.

4.5. Pamatnostādnes ar *Natura 2000* saistīto tiesību aktu īstenošanai

Reaģējot uz izskanējušām bažām par to, kā ir savienojami dažkārt savstarpēji pretrunīgi mērķi nodrošināt augstu vides aizsardzības līmeni *Natura 2000* teritorijās un attīstīt konkurētspējīgu ieguves rūpniecību, Komisija ir sagatavojusi pamatnostādnes par to, kā piemērot *Natura 2000* lēmumu pieņemšanas regulējumu. Pamatnostādnēs, piemēram, ir uzsvērts, ka *Natura 2000* teritorijās vai to tuvumā nav automātiska aizlieguma attiecībā uz ieguvu ar enerģiju nesaistītai izmantošanai³⁴. Komisija ir arī sniegusi norādes, kas ietver paraugprakses piemērus attiecībā uz mežu resursu izmantošanu, vienlaikus nodrošinot mežsaimniecības ilgtspēju³⁵.

³³ COM(2010)163 “Sadarbība ar jaunattīstības valstīm, lai veicinātu labu pārvaldību nodokļu lietās”.

³⁴ http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/guidance_en.htm

³⁵ *Good practice guidance on the sustainable mobilisation of wood in Europe*. Eiropas Komisija, *Forest Europe*, FAO, 2010.

4.6. Resursu efektīvāka izmantošana un otrreizējās pārstrādes nosacījumu uzlabošana

Dabas resursu ilgtspējīgas izmantošanas princips arvien plašāk tiek iestrādāts ES politikas iniciatīvās, kas vērstas uz izaugsmes un konkurētspējas veicināšanu³⁶. Dalībvalstis ir īstenojušas dažādus politikas pasākumus un ieviesušas praktiskus instrumentus ar mērķi efektīvāk izmantot resursus. Būtisks politikas jautājums ir tas, ka vajadzīga juridiski skaidra definīcija, kādos gadījumos pārstrādātus atkritumus var pārklasificēt kā produktus. Saskaņā ar direktīvu par atkritumiem Komisija konkrētiem atkritumu veidiem izstrādā kritērijus, kad "atkritumi pārstāj būt atkritumi", un turpina darbu pie noteikumiem attiecībā uz melnajiem metāliem un alumīniju, varu, makulatūru un stiklu.

Komisija kopš 2008. gada ir strādājusi pie atkritumu nelikumīga eksporta vai izgāšanas novēršanas, sniedzot dalībvalstīm atbalstu atkritumu pārvadāšanas regulas īstenošanā. Tā paredz izstrādāt pamatnostādnes par lietotu un atkritumos nodotu transportlīdzekļu pārvadāšanu. Attiecībā uz elektrisko un elektronisko iekārtu atkritumu (EEIA) plūsmu Komisija ir ierosinājusi jaunu, augstu savākšanas mērķi, kas nodrošinātu, ka vērtīgu izejvielu reģenerēšanai ir pieejami 85 % no EEIA plūsmas, tā vietā, lai šīs izejvielas zustu nepareizas apstrādes dēļ. Turklāt tā ir ierosinājusi stingrākus klasifikācijas noteikumus attiecībā uz "lietotu" elektrisko un elektronisko iekārtu pārvadāšanu, paredzot, ka šo iekārto eksportētājiem ir jāsniedz funkcionalitātes apliecinājums par katru atkārtotai izmantošanai paredzēto priekšmetu.

5. IZEJVIELU INICIATĪVAS TURPMĀKIE VIRZIENI

Kaut arī izejvielu iniciatīvas īstenošanā ir gūti ievērojami panākumi, vēl ir vajadzīgi zināmi uzlabojumi. Ļoti svarīgi ir ievērot integrētu pieeju, kas balstās uz visiem trim pīlāriem, jo katrs no tiem palīdz sasniegt mērķi nodrošināt taisnīgu un ilgtspējīgu Eiropas Savienības apgādi ar izejvielām.

5.1. Uzraudzība attiecībā uz kritiski svarīgajām izejvielām

Izejvielu sagādes nodrošināšana būtībā ir uzņēmumu ziņā, bet publisko iestāžu uzdevums ir nodrošināt uzņēmumiem piemērotus pamatnosacījumus. Komisija kopā ar ieguves, otrreizējās pārstrādes un lietotāju nozarēm plāno izpētīt iespējas īstenot mērķtiecīgus pasākumus, jo īpaši attiecībā uz otrreizējo pārstrādi. Tā arī gatavojas kopā ar dalībvalstīm un nozares pārstāvjiem izvērtēt pievienoto vērtību un īstenošanas iespējas, kādas būtu izejvielu krājumu izveides programmai. ES līmeņa naftas rezervju programmas mērķis ir aizsargāt dalībvalstu un ES sabiedrības drošību³⁷. Komisija:

- veiks uzraudzību attiecībā uz kritiski svarīgajām izejvielām ar mērķi noteikt prioritāros pasākumus un izskatīs šos jautājumus kopā ar dalībvalstīm un ieinteresētajām personām;
- regulāri (vismaz reizi trijos gados) atjauninās kritiski svarīgo izejvielu sarakstu.

³⁶ Skatīt COM(2011)21 "Resursu ziņā efektīva Eiropa — stratēģijas "Eiropa 2020" pamatiniciatīva".

³⁷ Padomes 2009. gada 14. septembra Direktīva 2009/119/EK.

5.2. Taisnīga un ilgtspējīga apgāde ar izejvielām no pasaules tirgiem (1. pīlārs)

ES aktīvi īsteno "diplomātiju izejvielu jomā", lai, izmantojot stratēģiskas partnerattiecības un politikas dialogu, nodrošinātu piekļuvi izejvielām, jo īpaši kritiski svarīgajām.

5.2.1. Attīstības politika un ilgtspējīga apgāde ar izejvielām

Ilgspējīga kalnrūpniecība spēj veicināt attīstību, un tā būtu jāizmanto šim mērķim. Tomēr daudzām jaunattīstības valstīm, jo īpaši Āfrikā, nav izdevies savus bagātīgos resursus izmantot tā, lai nodrošinātu ilgtspējīgu un integrējošu izaugsmi, bieži vien ar tiesisko regulējumu vai nodokļiem saistītu pārvaldības problēmu dēļ. Lai resursiem bagātās valstīs panāktu integrējošu izaugsmi un ilgtspējīgu attīstību, ir nepieciešams uzlabot izejvielu nozares pārvaldību un pārredzamību, kā arī tirdzniecības un ieguldījumu vidi. Izmantojot savu attīstības politiku, ES partnerībā ar jaunattīstības valstīm var dot būtisku ieguldījumu abām pusēm izdevīgos risinājumos, panākot, ka gan attīstītās, gan jaunattīstības valstis gūst labumu no ilgtspējīgas apgādes ar izejvielām, un sekmēt izejvielu nozares radīto iekšējo finanšu resursu izmantošanu ilgtspējīgai attīstībai, palīdzot sasniegt integrējošas izaugsmes un nabadzības mazināšanas mērķus.

Šos jautājumus Komisija turpinās apsvērt apspriešanās, kas tiek rīkotas, pamatojoties uz zaļajām grāmatām par ES attīstības politikas nākotni un budžeta atbalstu, kā arī sabiedriskajā apspriešanās par pārskatu sniegšanu par katru valsti³⁸. ES mudinās partnervalstu valdības izstrādāt vispusīgas reformu programmas, kurās skaidri noteikti tādi mērķi kā uzlabot kalnrūpniecības nodokļu režīmu vai palielināt ieņēmumu un līgumu pārredzamību, vai stiprināt valsts spēju izmantot ieņēmumus attīstības mērķu sasniegšanai. Lielāka pārredzamība palīdzētu sabiedrībai un valstu uzraudzības iestādēm likt valdībām un uzņēmumiem atskaitīties par budžeta maksājumiem un ieņēmumiem, tādējādi mazinot krāpšanu un korupciju un nodrošinot prognozējamāku tirdzniecības un ieguldījumu vidi.

Adisabebā 2010. gada jūnijā Komisija vienojās ar Āfrikas Savienības komisiju (AUC) veidot divpusēju sadarbību izejvielu un attīstības jautājumos, pamatojoties uz Izejvielu iniciatīvu un AUC kalnrūpniecības un minerālu politiku, t.i., uz 2009. gada "Āfrikas Kalnrūpniecības vīziju". Šī sadarbība notiks trīs jomās: pārvaldība, ieguldījumi un praktiskas un teorētiskas zināšanas ģeoloģijā. Saskaņā ar ES un Āfrikas kopējo stratēģiju 2011.–2013. gadam, par ko vienojās ES un Āfrikas samitā 2010. gada novembrī, pasākumi izejvielu jomā ir paredzēti tirdzniecības, reģionālās ekonomiskās integrācijas un infrastruktūras partnerības ietvaros. Pie šiem jautājumiem ES un tās dalībvalstis strādās kopīgi. Komisija ierosina:

- stiprināt Eiropas finansiālo un politisko atbalstu Ieguves rūpniecības pārredzamības iniciatīvai (EITI) un palīdzēt jaunattīstības valstīm tās īstenošanā;
- apmainīties ar paraugpraksi ar tādām starptautiskām organizācijām kā Pasaules Banka, SVF un Āfrikas attīstības banka;
- izvērtēt, kā visā apgādes ķēdē uzlabot pārredzamību un koordinēti kopā ar galvenajiem tirdzniecības partneriem rīkoties situācijās, kad no ieguves nozares gūtos ieņēmumus izmanto karu vai iekšējo konfliktu finansēšanai;

³⁸ http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/2010/financial-reporting_en.htm

- sekmēt ieguves nozares finanšu informācijas plašāku sniegšanu, tostarp paredzot iespēju pieņemt prasību sniegt pārskatus par katru valsti atsevišķi. Komisija ņems vērā Starptautisko grāmatvedības standartu padomes darba rezultātus attiecībā uz starptautisku finanšu pārskatu standartu ieguves nozarei, kā arī reģionā iesaistīto trešo valstu pašlaik spēkā esošos tiesību aktus³⁹.
- veicināt to, ka jaunattīstības valstīs darbojošies ES uzņēmumi ievēro ES standartus un ka tiek piemērots labāko pieejamo tehnisko paņēmieni atsauces dokuments, un izstrādāt trešās valstīs darbojošos ES uzņēmumu rīcības kodeksu;
- atbalstīt ESAO darbu par pienācīgu rūpību kalnrūpniecības nozarē;
- turpināt kopā ar Āfrikas valstīm izvērtēt iespēju atbalstīt abu kontinentu ģeoloģisko dienestu sadarbību un veicināt sadarbību šajā jomā tādos daudzpusējos forumos kā *UNESCO* ģeozinātņu programma.

Resursiem bagātās jaunattīstības valstīs bieži vien ir nepietiekama transporta, enerģētikas un vides infrastruktūra, kas ierobežo to spēju izmantot bagātīgos minerālu resursus valsts iedzīvotāju labā.

Eiropas Komisija, Eiropas Investīciju banka (EIB) un citas Eiropas attīstības finansēšanas iestādes sadarbībā ar Āfrikas valstu un reģionu iestādēm turpinās izvērtēt, kā veicināt vispiemērotākās infrastruktūras attīstību, un risinās saistītos pārvaldības jautājumus, kas varētu sekmēt resursu ilgtspējīgu izmantošanu šajās valstīs un atvieglot apgādi ar izejvielām, šā procesa virzīšanā izmantojot attiecīgo nozaru dialogu. Eiropas Komisija jo īpaši izvērtēs a) iespējas palielināt aizdevumu izsniegšanu (iespējams, ar dotāciju elementiem) nozarei, tostarp ieguves un attīrīšanas projektiem un jo īpaši pēcieguves nozarēm un b) iespēju veicināt finanšu instrumentus, ar kuriem tiek mazināti uzņēmumu riski, pamatojoties uz ES (tostarp Eiropas Attīstības fonda) atbalstītiem galvojumiem. Šajā uzdevumā Āfrikas valstīm varētu palīdzēt arī ES un Āfrikas Infrastruktūras ieguldījumu fonds⁴⁰.

Attīstības politika būtu arī jāizmanto, lai veidotu saikni starp ieguves nozari un vietējo rūpniecību, uzlabojot vērtību radīšanas ķēdi un maksimāli palielinot diversifikāciju. Tāpēc būtu jāatbalsta attiecīga uzņēmējdarbības spēju veidošana un tirdzniecības nolīgumos būtu jāparedz šā mērķa sasniegšanai vajadzīgā elastība. ES turklāt var palīdzēt jaunattīstības valstīm uzlabot zināšanas ģeoloģijā⁴¹, lai tās varētu labāk novērtēt valsts minerālu rezerves, precīzāk plānot budžetu, ņemot vērā no šīm rezervēm paredzamos ieņēmumus, un nodrošināt sev spēcīgāku pozīciju sarunās ar kalnrūpniecības uzņēmumiem.

5.2.2. Izejvielu tirdzniecības stratēģijas stiprināšana

Komisija plāno stiprināt 4.2. iedaļā minēto Izejvielu tirdzniecības stratēģiju⁴², ievērojot attīstības un labas pārvaldības mērķus. Komisija uzskata, ka ES būtu jāveic šādi pasākumi:

³⁹ Piemēram, par izejvielu apgādes ķēdē iesaistītajiem uzņēmumiem izvirzītajām pienācīgas rūpības un pārskatu sniegšanas prasībām, kā noteikts ASV *Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act*.

⁴⁰ Šā fonda mērķis ir atbalstīt pārrobežu un reģionālus infrastruktūras projektus Subsahāras Āfrikā.

⁴¹ Piemēram, *AEGOS* projekta ietvaros ES un Āfrikas ģeoloģiskie dienesti sadarbojas ar mērķi uzlabot Āfrikā pieejamo resursu datu līmeni un kvalitāti.

⁴² Tirdzniecības ĢD, *Raw materials policy, 2009 annual report*.

- turpināt attīstīt divpusēju tematisko dialogu par izejvielām ar visiem attiecīgajiem partneriem un intensificēt plurilaterālajos un daudzpusējos forumos (ieskaitot, piemēram, G-20, UNCTAD, PTO, ESAO) notiekošās diskusijas; veikt papildu analīzi, lai labāk izprastu eksporta ierobežojumu ietekmi uz izejvielu tirgiem, un sekmēt dialogu par to izmantošanu politikas instrumentu statusā;
- notiekošajās un turpmākajās ES tirdzniecības divpusējās, plurilaterālās un daudzpusējās sarunās turpināt integrēt tādus izejvielu jautājumus kā eksporta ierobežojumi un ieguldījumu aspekti;
- turpināt veidot mehānismu, lai uzraudzītu eksporta ierobežojumus, kas kavē ilgtspējīgu apgādi ar izejvielām, un vērsties pret šķēršļiem, kas kropļo izejvielu vai pakārtotos tirgus, priekšroku dodot dialogam, bet pamatotos gadījumos izmantojot strīdu izšķiršanas procedūru;
- mudināt, lai ESAO darbā pie izejvielām tiktu iekļautas arī ieinteresētās valstis, kas nav ESAO sastāvā, un apsvērt papildu daudzpusējas un plurilaterālas procedūras, tostarp attiecībā uz paraugpraksi;
- izmantot konkurences politikas instrumentus tam, lai nodrošinātu, ka izejvielu piedāvājumu nekropļo attiecīgo uzņēmumu pret konkurenci vērsti nolīgumi, apvienošanās vai vienpusēja rīcība;
- īstenot iepriekš minētos pasākumus, turpināt analizēt prioritātes izejvielu jomā saistībā ar trešām valstīm, izmantojot autonomus pasākumus, divpusējas un daudzpusējas struktūras un dialogu, un turpināt īstenot konsekventu ES tirdzniecības politiku, ņemot vērā šīs prioritātes.

5.3. Ilgtspējīgas apgādes veicināšana ES (2. pīlārs)

Stratēģijā “Eiropa 2020” ir uzsvērts, ka jāatbalsta tehnoloģijas, kas palielina ieguldījumus ES dabas resursos. Ieguves nozare ietilpst šajā kategorijā, taču tās attīstību kavē smagnējs tiesiskais regulējums un citi konkurējoši zemes izmantošanas veidi. Daudzi šīs jomas regulējuma jautājumi ir dalībvalstu kompetencē. Līdz ar to Komisijas loma galvenokārt ir sekmēt apmaiņšanos ar paraugpraksi.

Tajā pašā laikā ieguvei ES ir jānotiek drošos apstākļos. Tas ir svarīgi gan nozares tēlam, gan kā priekšnoteikums sabiedrības akceptam. Komisija uzskata, ka ieguldījumu veicināšanai ieguves nozarēs īpaši nozīmīga ir šāda prakse⁴³:

- noteikt Valsts minerālu politiku, kas ir saskaņota ar citiem valsts politikas virzieniem, pamatojas uz ilgtspējīgas attīstības principiem un ietver apņemšanos paredzēt atbilstīgu tiesisko un informācijas satvaru, lai nodrošinātu minerālu resursu ekonomiski dzīvotspējīgu izmantojumu;
- izveidot teritoriālpārplānošanas politiku attiecībā uz minerāliem, ietverot digitalizētu ģeoloģisko datu bāzi, pārredzamu metodiku minerālu resursu apzināšanai, reģionālā un

⁴³ *Improving framework conditions for extracting minerals for the EU. RMSG ad hoc* darba grupa paraugprakses apmaiņai teritoriālpārplānošanas, atļauju un ģeoloģisko zināšanu apmaiņas jautājumos, 2010. gada jūnijs.

vietējā pieprasījuma ilgtermiņa aplēses un minerālu resursu apzināšanu un aizsardzību (ņemot vērā citus zemes izmantojuma veidus), ieskaitot to aizsardzību pret dabas katastrofu ietekmi;

- attiecībā uz minerālu izpēti un ieguvu ieviest tādu atļauju sniegšanas procesu, kas ir skaidrs, saprotams, rada noteiktību un palīdz racionalizēt administratīvo procesu (piemēram, apstrādes laika ieviešana, paralēli atļauju pieteikumi un vienas pieturas aģentūra).

Komisija ierosina kopā ar dalībvalstīm, pilnībā ievērojot subsidiaritātes principu, novērtēt iespēju izveidot mehānismu, lai uzraudzītu dalībvalstu pasākumus iepriekš aprakstītajā jomā, tostarp izstrādājot rādītājus.

Ir svarīgi arī turpināt stiprināt zināšanu bāzi, kas vajadzīga efektīvai izejvielu stratēģijai. Īstermiņā Komisija ierosina kopā ar dalībvalstīm novērtēt, vai būtu iespējams palielināt valstu ģeoloģisko dienestu sinerģiju, kas radītu apjomradītus ietaupījumus, samazinātu izmaksas un palielinātu iespējas iesaistīties kopīgos projektos (piemēram, saskaņota minerālu datubāze, Eiropas izejvielu gadagrāmata). Vidējā termiņā sinerģija būtu jāizmanto, lai koordinēti uzlabotu Eiropas zināšanu bāzi par izejvielām, jo īpaši ņemot vērā iespējas, kas pavērsies līdz ar *GMES* programmu. Attiecībā uz dažām tādām izejvielām kā koksne augošais pieprasījums pēc atjaunojamo resursu enerģijas arvien saasina konkurenci. Palielinoties pieprasījumam, ne vienmēr iespējams attiecīgi palielināt piedāvājumu, tāpēc paaugstinās cenas.

Komisija plāno:

- atbalstīt ANO EEK darbu pie standartizācijas attiecībā uz ES līmeņa ziņošanu par rezervēm un resursiem;
- veikt pienācīgu analīzi par koksnes un makulatūras pieejamību, ņemot vērā potenciālo pieprasījumu no koksnes apstrādes un pārstrādes nozaru un atjaunojamo energoresursu (biomasa) nozares puses;
- turpināt atbalstīt nozaru profesionālo prasmju padomju izveidošanu Eiropas līmenī, ja iniciatīva nāk no ieinteresētajām personām, piemēram, sociālajiem partneriem vai attiecīgajiem novērošanas centriem;
- veicināt zinātnisko izpēti un izstrādi par izejvielu vērtību radīšanas ķēdi, ieskaitot ieguvu, pārstrādi un aizstāšanu.

5.4. Resursu efektīvāka izmantošana un otrreizējās pārstrādes veicināšana (3. pīlārs)

Jo vairāk pieaug pasaules pieprasījums pēc izejvielām, jo sparīgākai ir jābūt rīcībai otrreizējās pārstrādes jomā. Augstāks otrreizējās pārstrādes līmenis samazinās pieprasījumu pēc primārajām izejvielām, ļaus atkārtoti izmantot vērtīgus materiālus, kuri pretējā gadījumā paliktu neizmantoti, un samazinās ieguves un pārstrādes radīto enerģijas patēriņu un siltumnīcefekta gāzu emisijas. Saskaņā ar stratēģijas “Eiropa 2020” pamatiniciatīvu par resursu efektīvu izmantošanu Komisija 2011. gadā iesniegs plānu par resursu ziņā efektīvu Eiropu. Tajā tiks izklāstīts redzējums par to, kādas strukturālās un tehnoloģiju pārmaiņas ir vajadzīgas, lai līdz 2050. gadam pārietu uz zemu oglekļa emisiju, resursu ziņā efektīvu un pret klimata pārmaiņām noturīgu ekonomiku, un kā šo pāreju īstenot tā, lai attiecīgā politika dotu lielāko iespējamo labumu ES izaugsmes, darbavietu un energoapgādes drošības ziņā.

Viens no galvenajiem metālu un minerālizejvielu avotiem Eiropas rūpnieciskajai ražošanai ir “pilsētvides izrakteņu ieguve” (*urban mining*) — process, kurā no sadzīves atkritumiem iegūst pārstrādei derīgus materiālus. Otrreizējo izejvielu izmantošana sekmē resursu efektīvu izmantojumu, siltumnīcefekta gāzu emisiju samazināšanos un dabas aizsardzību. Tomēr daudzu šo resursu potenciāls netiek izmantots pilnīgi, un, kaut arī sadzīves atkritumu pārstrāde Eiropas Savienībā 10 gadu laikā ir divkārtšojusies, situācija dažādās dalībvalstīs ievērojami atšķiras. Ņemot vērā vispārējo spiedienu samazināt oglekļa emisijas, gādāt par veselības aizsardzību un samazināt atkarību no ārpusaules, ir jāturpina likvidēt šķēršļus, kas kavē otrreizējo pārstrādi. Komisija uzskata, ka šie šķēršļi ir iedalāmi trīs vispārīgās kategorijās: standartiem neatbilstīga atkritumu apstrāde ES vai ārpus tās; otrreizējās pārstrādes nozares attīstību kavējošie šķēršļi; neatbilstīga inovācija otrreizējās pārstrādes jomā.

Lai veicinātu resursu efektīvāku izmantošanu Eiropā, ir būtiski svarīgi labāk īstenot un piemērot spēkā esošos ES tiesību aktus par atkritumiem. Tāpēc Komisija ierosina:

- 2012. gadā pārskatīt Tematisko stratēģiju atkritumu rašanās novēršanai un atkritumu pārstrādei, lai noteiktu galveno atkritumu plūsmu savākšanas un apstrādes paraugpraksi, jo īpaši attiecībā uz atkritumiem, kuri satur vidi negatīvi ietekmējošas izejvielas. Vajadzības gadījumā tiks uzlabota otrreizējās pārstrādes statistikas pieejamība;
- atbalstīt izpēti un izmēģinājuma pasākumus par resursu efektīvu izmantošanu un ekonomiskos stimulus otrreizējai pārstrādei vai kompensācijas sistēmām;
- veikt ES *acquis* par atkritumiem *ex post* novērtējumu, tostarp izvērtējot jomas, kurās būtu iespējams uzlabot konsekvenci, saskaņojot tiesību aktus par dažādām atkritumu plūsmām. Tas jo īpaši attiektos uz atturošo pasākumu un par ES atkritumu jomas noteikumu pārkāpumiem noteikto sodu efektivitāti;
- 2012. gadā pārskatīt ilgtspējīga patēriņa un ražošanas rīcības plānu, lai noteiktu, kādas papildu iniciatīvas ir vajadzīgas šajā jomā;
- izanalizēt praktiskās iespējas izstrādāt ekodizaina instrumentus, lai i) veicinātu izejvielu efektīvāku izmantošanu, ii) nodrošinātu produktu piemērotību otrreizējai pārstrādei un ilgzinātību un iii) sekmētu otrreizējo izejvielu izmantošanu produktu izgatavošanā, jo īpaši ekodizaina direktīvas kontekstā;
- izstrādāt jaunas iniciatīvas ar mērķi uzlabot ES otrreizējās pārstrādes nozaru konkurētspēju, ieviešot jaunus tirgus instrumentus, kas labvēlīgi ietekmē otrreizējo izejvielu izmantošanu.

Problēma ar dabas piesārņošanu ar atkritumiem ir aktuāla arī saistībā ar atkritumu nelikumīgiem sūtījumiem uz trešām valstīm. Lai turpinātu stiprināt atkritumu pārvaldīšanas regulas piemērošanu, Komisija ierosina:

- 2011. gadā visā ES nodrošināt precīzus un praktiski pielietojamus pārbaužu standartus attiecībā uz atkritumiem. Tas dos iespēju 2012. gadā veikt papildu pasākumus, lai atvieglotu muitas iestāžu darbu pie sūtījumu kontroles;
- apsvērt Septītās pamatprogrammas pētniecības finansējuma izmantošanu, lai uzlabotu nelikumīgu sūtījumu atklāšanas, identificēšanas, izsekošanas un to atrašanās vietas noteikšanas tehnoloģijas;

- izvērtēt praktiskās iespējas piemērot otrreizējās pārstrādes iekārtām pasaules līmeņa sertifikācijas sistēmu attiecībā uz atkritumu plūsmu eksportu, pamatojoties uz videi nekaitīgas pārvaldības kritērijiem;
- izmantojot *IMPEL*⁴⁴, kopā ar dalībvalstīm novērtēt praktiskās iespējas izveidot oficiālu ES *acquis* piemērošanas mehānismu ES līmenī.

5.5 Inovācija — transversāls jautājums

Izejvielas ir ļoti svarīgs faktors rūpniecības konkurētspējas nodrošināšanai un daudzu videi nekaitīgu tehnoloģiju lietojumu izstrādei. Inovācija ir būtiska, lai atraisītu ES potenciālu šajā jomā, un tā var dot ieguldījumu, risinot izejvielu iniciatīvas trīs pīlāru problēmjautājumus. Inovācija ir vajadzīga visā vērtību radīšanas ķēdē, ietverot ieguvu, ilgtspējīgu pārstrādi, ekodizainu, otrreizējo pārstrādi, jaunus materiālus, aizstāšanu, resursu efektīvu izmantošanu un teritoriālpilnošanu. Komisija izvērtēs, vai stratēģijas “Eiropa 2020” pamatiniciatīvas “Inovācijas Savienība”⁴⁵ ietvaros sākt inovācijas partnerību izejvielu jomā.

6. TURPMĀKĀ RĪCĪBA

Lai nodrošinātu tautsaimniecības ražošanas jaudu un iedzīvotāju labklājību, ir jābūt nodrošinātai piekļuvei precēm un izejvielām. Šīm precēm un izejvielām var būt gan starptautiska, gan Eiropas izcelsme. Uzdevums ir nodrošināt, lai pieprasījums pēc precēm un izejvielām tiktu apmierināts tādā veidā, ka tiek veicināta vispārīgo attīstības mērķu sasniegšana izcelsmes valstīs, vides aizsardzība, atvērta tirdzniecība un tirgu stabilitāte, neradot riskus tautsaimniecībai kopumā.

Visās preču un izejvielu kategorijās ir pieaugusi finanšu darījumu intensitāte. Līdz ar to Eiropas un starptautiskā līmenī būtisks politikas uzdevums ir nodrošināt, lai šī tendence veicinātu, nevis apdraudētu piekļuvi precēm un izejvielām vai destabilizētu Eiropas vai jaunattīstības valstu tautsaimniecību. Šiem tirgiem ir jākalpo reālajai ekonomikai, sekmējot cenu veidošanās procesu un dodot iespēju ierobežot tirgus riskus.

Preču atvasināto instrumentu un attiecīgo preču cenas ir savstarpēji saistītas. To dinamika met izaicinājumu ierastajām paradigmām, un preču cenu veidošanos izprast kļūst arvien sarežģītāk. Ir jāpalielina preču atvasināto instrumentu tirgu integritāte un pārredzamība, un Komisija uzskata, ka ir jāsekmē labāka izpratne par šīm tendencēm. Šā iemesla dēļ Komisija ir nākusi klajā ar vairākām iniciatīvām finanšu pakalpojumu jomā, kā izklāstīts 3.2. iedaļā, un izvērtēs, kādi pārredzamības un informācijas pieejamības uzlabojumi vēl vajadzīgi reālajos preču tirgos. Lielāka finanšu, kā arī reālo tirdzniecības darījumu pārredzamība dotu iespēju regulatoriem un tirgus dalībniekiem labāk izprast preču reālo un finanšu tirgu mijiedarbību un novērst tirgus ļaunprātīgas izmantošanas gadījumus.

Komisija arī apsvērs turpmākos politikas risinājumu variantus, lai stiprinātu nodrošinātību ar pārtiku. Visos šajos jautājumos paveikto darbu Komisija integrēs G-20 šāgada darbībās, jo īpaši ņemot vērā Francijas prezidentūras noteikto prioritāti pievērsties preču cenām un nodrošinātībai ar pārtiku.

⁴⁴ Eiropas Savienības tīkls vides tiesību aktu ieviešanai un īstenošanai.

⁴⁵ COM(2010)546.

Tā kā ilgtspējīgs izejvielu pieprasījums un piedāvājums ir nozīmīgs un aktuāls jautājums, Komisija arī plāno stiprināt savas Izejvielu iniciatīvas īstenošanu integrētas stratēģijas veidā, pamatojoties uz iniciatīvas trim pīlāriem. Turklāt Komisija, organizējot ikgadēju tematisku pasākumu, rīkos regulāras publiskas diskusijas, kas sekmētu nākotnē risināmo problēmu apzināšanos un apkopotu paveiktā darba rezultātus.

Pielikums

Kritiski svarīgo izejvielu ražošanas koncentrācija, otrreizējā pārstrāde un aizstājamības līmenis

Turpmāk uzskaitītās 14 izejvielas ir kritiski svarīgas, jo tām salīdzinājumā ar citām izejvielām ir lielāki piedāvājuma deficīta riski un ekonomiskā ietekme. Piedāvājuma riska augsto līmeni galvenokārt nosaka tas, ka lielāko daļu no šo izejvielu pasaules kopējā ražošanas apjoma nodrošina nedaudzas valstis: Ķīna (antimons, fluoršpats, gallijs, germānijs, grafitis, indijs, magnijs, retzemju elementi, volframs), Krievija (platīna grupas metāli), Kongo Demokrātiskā Republika (kobalts, tantals) un Brazīlija (niobijs un tantals). Šo ražošanas koncentrācijas problēmu daudzos gadījumos saasina zems aizstājamības un otrreizējās pārstrādes līmenis.

Izejvielas	Galvenie ražotāji (2008., 2009. g.)	Galvenie ES importa avoti (2007. vai 2006. g.)	Atkarība no importa, %	Aizstājamība	Otrreizējās pārstrādes īpatsvars
Antimons	Ķīna 91 %	Bolīvija 77 %	100 %	0,64	11 %
	Bolīvija 2 %	Ķīna 15 %			
	Krievija 2 %	Peru 6 %			
	Dienvīdāfrika 2 %				
Berilijs	ASV 85 %	ASV, Kanāda, Ķīna, Brazīlija (*)	100 %		
	Ķīna 14 %				
	Mozambika 1 %				
Kobalts	KDR 41 %	KDR 71 %	100 %	0,9	16 %
	Kanāda 11 %	Krievija 19 %			
	Zambija 9 %	Tanzānija 5 %			
Fluoršpats	Ķīna 59 %	Ķīna 27 %	69 %	0,9	0 %
	Meksika 18 %	Dienvīdāfrika 25 %			
	Mongolija 6 %	Meksika 24 %			
Gallijs	N.P.	ASV, Krievija (*)	(*)	0,74	0 %
Germānijs	Ķīna 72 %	Ķīna 72 %	100 %	0,8	0 %
	Krievija 4 %	ASV 19 %			
	ASV 3 %	Honkonga 7 %			
Grafitis	Ķīna 72 %	Ķīna 75 %	95 %	0,5	0 %
	Indija 13 %	Brazīlija 8 %			N.P.
	Brazīlija 7 %	Madagaskara 3 %			
		Kanāda 3 %			
Indijs	Ķīna 58 %	Ķīna 81 %	100 %	0,9	0,30 %
	Japāna 11 %	Honkonga 4 %			
	Koreja 9 %	ASV 4 %			
	Kanāda 9 %	Singapūra 4 %			
Magnijs	Ķīna 56 %	Ķīna 82 %	100 %	0,82	14 %
	Turcija 12 %	Izraēla 9 %			
	Krievija 7 %	Norvēģija 3 %			
		Krievija 3 %			
Niobijs	Brazīlija 92 %	Brazīlija 84 %	100 %	0,7	11 %
	Kanāda 7 %	Kanāda 16 %			
Platīna grupas metāli	Dienvīdāfrika 79 %	Dienvīdāfrika 60 %	100 %	0,75	35 %
	Krievija 11 %	Krievija 32 %			
	Zimbabve 3 %	Norvēģija 4 %			

Retzemju elementi	Ķīna 97 %	Ķīna 90 %	100 %	0,87	1 %
	Indija 2 %	Krievija 9 %			
	Brazīlija 1 %	Kazahstāna 1 %			
Tantals	Austrālijai 48 %	Ķīna 46 %	100 %	0,4	4 %
	Brazīlija 16 %	Japāna 40 %			
	Ruanda 9 %	Kazahstāna 14 %			
	KDR 9 %				
Volframs	Ķīna 78 % (6,1)	Krievija 76 %	73 %	0,77	37 %
	Krievija 5 % (6,5)	Bolīvija 7 %			
	Kanāda 4 %	Ruanda 13 %			

(*) Raksturīgas spēcīgas svārstības.

Piezīme. Atkarību no importa aprēķina pēc formulas "tīrais imports / (tīrais imports + ES ražošanas apjoms)".

Avots: sagatavots, pamatojoties uz Izejvielu sagādes grupas Kritiski svarīgo izejvielu noteikšanas *ad hoc* darba grupas ziņojumu "Critical raw materials for the EU", 2010. gada jūnijs.